

ТЭБИИ ДУҢҒУЛАР

Мустафа Искондорзада. «Бу очагын оду сөнмөз», «Латыш», 1984.

МУСТАФА Искондорзадын иени китабы өдобиичтиман мөзүмү чөтөдөн өһөмийттидир. Шаир бүжүкү һөятимыз, чөмийттизмиз аыг, төмиз козлө бакыр, бир сыра мүйүм мөсөлөдөрө тохунмаг, ичтиман һадиселөрө даһа фәал мүнәсибөт бөлсөмөк итөдир. Буна көрдө китабада топланан поемаларында, ше'рлериндө охучуларда һөят, вәтөн, севки, инсан һаггында ачыг сөнбөт өтмөз, даһили аламини — үрөжини ачмага чалышар, онлар үккөк, бөүк дуңғуларла, амалларда јашамага сөсөлдир. Јүккөк мөгсөдө һага мөһәллифин ше'рлериндө ичтиман сиктөтлө, мө'налы бир мөзүм, даһа марағлы фикир чаларлары көтирир.

Китабын башдан-баша бир мөзүсү вардыр: вәтөн севкиси. Бу севки һәм поемалардан, һәм до ше'рлердон гызыл бир хотт кими, бир маһны игораты кими кечир, бө'зөн бу вә ја дикор мөсөлөрдон бөһс өтсө до, буларын кокудө Јенө бу севкинин гығалчыларын көрмөк олар. Әкөр сөнбөт Гобустан гәјаларындан, ја Араз чалындан, ја аҗагачыйлардан, ја бәбәсиндан, һанәсиндән, ја да мөһәббөтдон кедирсө, бүтүн бу сөнбөтларын чанында, руһунда вәтөн севкисиде дуулуур. Сәвкис мөһәллиф төкчө оғлу Чинара дејил, бүтүн Јени вә колөчөк нөслө үзүнү тутуб бу бөүк, бу мөгәддә севки һаггында гүрү һиссә илө дастан демөк итөдир. Елө бу чөһбәдон китаба јанашдында, һеч шүбһөсиз, биринчи һөвбөдө «Бу очагын оду сөнмөз» поемасы нөзөрдигиттө даһа чөк чөһбө едир, китабын мөһз елө бу поэма илө башланмасыны да төсәдүф сәјмаг олмаз.

Поэма төкчө ади бир очаг һаггында дејилдир. Мустафа Искондорзада ону һаггис мө'насинда чыхарыб, даһа кешин, даһа бөүк бир мөһүма чөвирир, очаг — вәтөн, торпаг мө'насында көтүрүлүр. Оду кими, улу бабаларымыз, һанәләримиз, онларын ишыгы әмәлләри, гөһрөманлыглары, кејирхалыглары, зәһкин тарихө мәлик олан халгымызын адәтлөрү, ән'әнәлери, һөгмәлери јада салыныр. Јери колдөкчө, шаир өз тәләјиндон сөнбөт ачыр. Бу, елө-белө, сөзкөлиши, өтөри сөнбөтдон узадыр, тәләјини көккө, ата-бабаларын руһу илө, онларын мард чөһөтлөри илө, бир до поеманын үмүми бөүк мөгсөдид илө сых бағлајыр. Узуларын бүтүн мүсөбөт сифәтлөрүни; гөјрәтлени, һамусууну, ичдәһимни, төһизлијини, һөчбәдленин өзүндө јашадыр. Оғлуну да белө көрмөк итөдир, ону мард, кејирхәл, дүз, әдәләтлө илөмага, бу ели-јурду, ана торпагы, бабаларын јан-

дырдыгы очагы көз бөбөји кими горујуб сахламага, онлар һәр заман һөрмөтлө, мөһәббөтлө јад өтмөзө чагырыр. Улу өчәдәдларымызла бүжүкү нөслимизин арасындакы зәһкир кими мөһкәм бағлымыг, әләгә, вәһдәт поемада күчлү верилмишидр. Нөслилөр бир-биринә бағлајан бүтүн кејфијәтләр һаггында төһкөккө, сөбрлө, мөһтәһни бағлылыгга, ардычылыгга сөнбөт ачылыр. Поемада шаир бу торпага, бу очага хор баһанлар, елиндән, јурдудан узағлашыб өз кејрини күдәңлери, дар ајагда гачыб колдәкөсдә баш кирләјөнлөри, хәбислөри, худбинлөри дамгалајыр, оғлуну беләлери илө барышмамага, әксинә, кәскин, амансөз мөбаризәзә сөсөлдир. Чүнки улу өчәдәдларымыз һәмшә бөүк мөгсөдлө, сәдәгәтлө, јакшы вә мүдрик әмәлләрлө јашамышлар.

Поэма лирик планда олса да, мөзүја үгүк олараг каһ кәскинлөшир, каһ гөзөбли мөһәббәтлө ашыб-дашыр, каһ публицистик бир әһәк алыр, каһ һөзөңлөшир, каһ да сәһик ахарла давам едир. Индики дөврдә атом, һүзө силәһлери ичәд едөн, дунјаны төһлүкө алтында сахлајан, Фәләстиндә, Ливандә фәһчөлөр торәдон империалистларин әмәлләриндән даһышадә шаир сәһик гәлә билмир, гөзөблөшир, бу очагын, бу одун мөгәддәслијини, үдәлијини һәр шејдән уча тутур:

*Бу очагын, бу чырагын
Һөв вәхт биздән үзү дөһмәз,
Әср-әср, һисәл-һисәл
Биз кәдәриг, биз кәдәриг,
Јәндәриг бу чырагы,
Бу очагын оду сөнмәз,
Бу очагын оду сөнмәз!*

Китабдакы «Көрөм јангысы» вә «Гобустан һарајлары» поемаларын бу поемадан ајырмаг дуақун олмаз, чүнки булар да вәтөн торпагы, онун көчмиши, бу күнү вә колөчөји илө бағлыдыр. Викринчи поемада шаир оғлу Чинара мүрачәт едирсө, «Көрөм јангысы» әсәриндә Аразын ө тајиндан Бақыја гонәг кәләң гөләм достуна мүрачәтлө үрөк сөзләричә дејир. Вир халгын ајрылыг һәсрәти, бу јурда, бу торпага сонсүз мөһәббөт, онун бөүк адамларына, гөһрөманларына рәғбәт ичәликлә, һөзөңликлө верилмишидр. Поэма вәтәнин, халгын, ели-обанын мө'наын бирдијинө, даһа бөүк, хөһбөхт кәлөчөјинө инам дуңғулары илө долудуур.

«Гобустан һарајлары» поемасы дофәләрлө јазылмыш бир мөзүдән бөһс өтсө до, төзә вә марағлы көрүнүр. Һәр шејдән әвәл, әсәр Гобустан гәјаларынын тарихи һаггыны-

да ајдын төсөвүр ојада билдир:

*Едә бид ким, бу гәјалар
Өчәдәдимиз,
Сыр долабы, китабыдыр,
Удуларын әсрләр,
Јени-јени нөслиләр,
Даһ сөзү, даһ хитабыдыр.*

Гобустан гәјаларынын төсөвириндә халгын тарихи илө бағлы олан мөгәһиселәр, охшамалар чаны чыкмышдыр. Бу гәјалар, бу дашлар әслимизин, нөслимизин аугары, әми кими, һүнәр, гөјрәт рәзәз кими, халгымызын илк рәссамы, илк һәгмөкәри кими гөһмөттидр. Поэмада елө бу гөһмөтлө тарихи әбәдәһини мөһтәшәмлији, әзәмәти, мөгәддәслији, Азәрбајҗан торпагынын јадокәри кими әвәдәдилмәзлији, әмәзәлији бөүк мөһәббөтлө төрәһнүм олтуур. Бу әбәдән көз бөбөји кими горујан, онунла фәхр едөн, гүрүләнән, әфсанәләр, һагыллар, дастанлар даһышан, олмушлар-көчмишлөр үрөжиндә јашадан, улу өчәдәдлар хәјәлән көрән ики гөчә вар: Гүдрәт баба вә Улфөт нөһ! Шаир һәр ики гөчәни, онларын Гобустан гәјаларына бөсләдәји гөјрә-ади, јүккөк мүнәсибөти, бу мөһәббөтдәки дөһмәзлији, гөтијитти јакшы вермәзә һәһл олмушдуур. Поеманын нөзө, очаг, булаг, мөзәлө бағлы фәһсиллөри до вәтөн, халг һаггында, онун кечдәји ағыр, мөһтәгәтли инкешәф јолу һаггында дүшүнчөләрдон ибарәттидр. Гөчә да, нөзө до, нөзө до јаддә галыр. Очагда бағлы фәһсил биринчи поемадакы мотивләрин давам кими сөслөнир. Ајры-ајры халг бәјәтиларындан, ше'рлериндән, әфсанәләриндән истифадә олунмасы поэма аманлыгы вә ширинлиги көтирмишидр. Мәсәлән, Атырбәј вә Сонәмлә бағлы әфсанә нө гәдр мө'налы вә ибрәтәһмишидр. Халг әдәбијәтиндән белә истифадә о бири поемаларда да вардыр.

*«Өмрүн ағыр јөлкәни»,
«Төбриз јоллары», «Севки јашын» башдыглары алтында
верилән ше'рләр до мөвәффе-
гијәттидир. Көһмүнист Парти-
јасаны, Ленинә, әһмәт
адамларына, Шевченкөја, Ла-
һыча, мөһәббөтө һәср едизин
бу ше'рлорин фикри, мө'насы
вәтөндәшләшдыр.*

*Үрөјим бу дунјанын
илдырмәтүрәни,
Һәр дәрдини чәкәни,
Јүкүнү көтүрәни.*

Велә бир вәзифә даһыјан үрөк сәһибини һараһатчылыгы төһин һараһатчылыгы горуаг, вәтөнә, од-оҗага бағламаг, сөвкис јашы кечсө до, јени мөһәббөтлө, онун төһиз, исти дуңғулары илө һөфөс азмаг — бу поэмајанын өсәс вә апарычы мотивләридыр.

Т. МАҢМУД